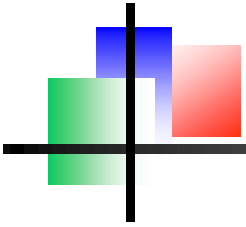

Podstawy Fizyki IV

Optyka z elementami fizyki współczesnej

wykład 3, 20.02.2012

wykład:	Czesław Radzewicz
pokazy:	Radosław Chrapkiewicz, Filip Ozimek
ćwiczenia:	Ernest Grodner

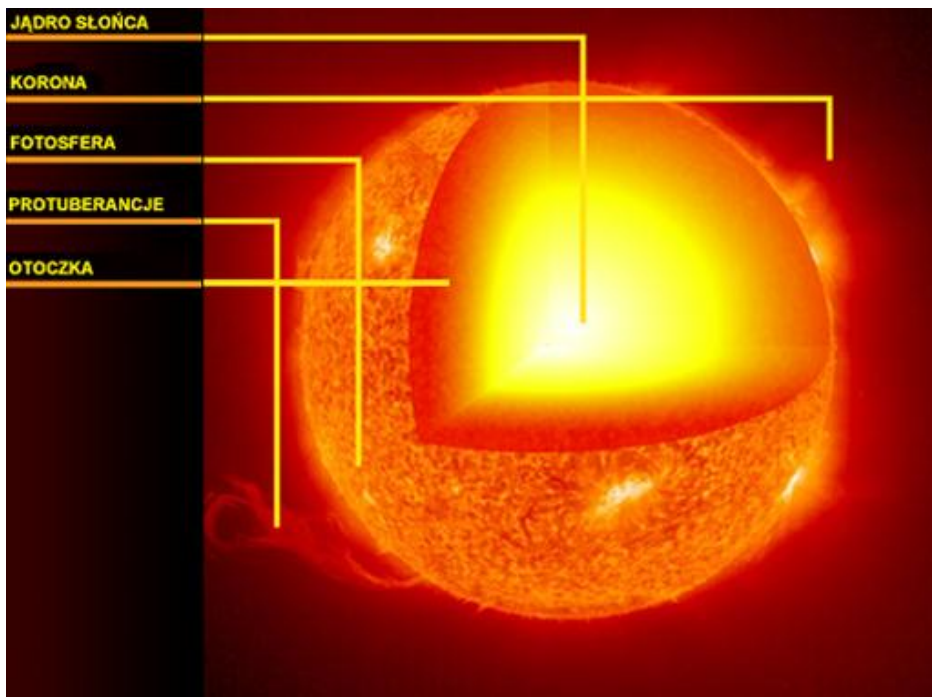
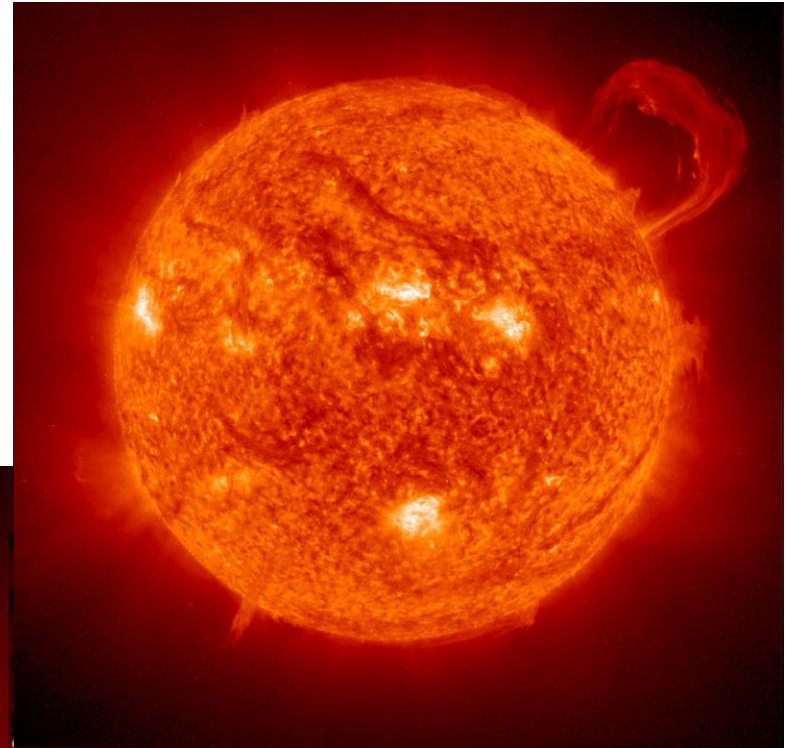

Wykład 2 - przypomnienie

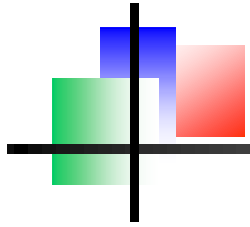

- r-nia Maxwella → r-nie falowe na pole elektryczne fali EM
- prędkość światła
- fale TEM, płaska fala monochromatyczna TEM
- gęstość energii pola EM, wektor Poytinga
- pęd fali EM
- kwantyzacja pola EM, foton: energia, pęd
- efekt Dopplera, klasyczny i relatywistyczny

źródła fali e.m.

świecą substancje rozgrzane

źródła fali e.m.

czasami świecą substancje, przez które płynie prąd elektryczny

źródła fali e.m.

lampa rentgenowska
„świeci” metal bombardowany elektronami

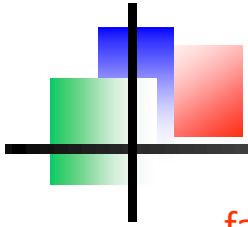

źródła fali e.m.

Fakt doświadczalny:

fale EM powstają jako
promieniowanie ładunków elektrycznych
poruszających się ruchem niejednostajnym

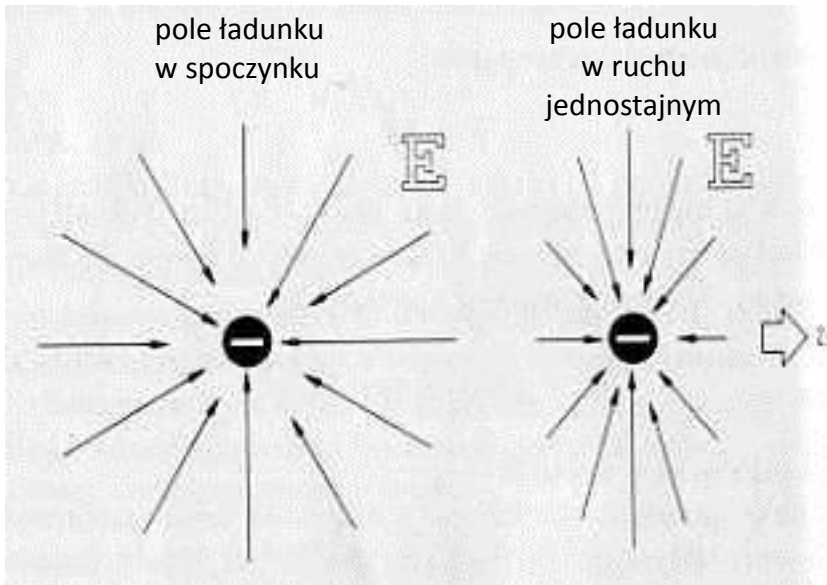

źródła fal e.m. – przyspieszane ładunki

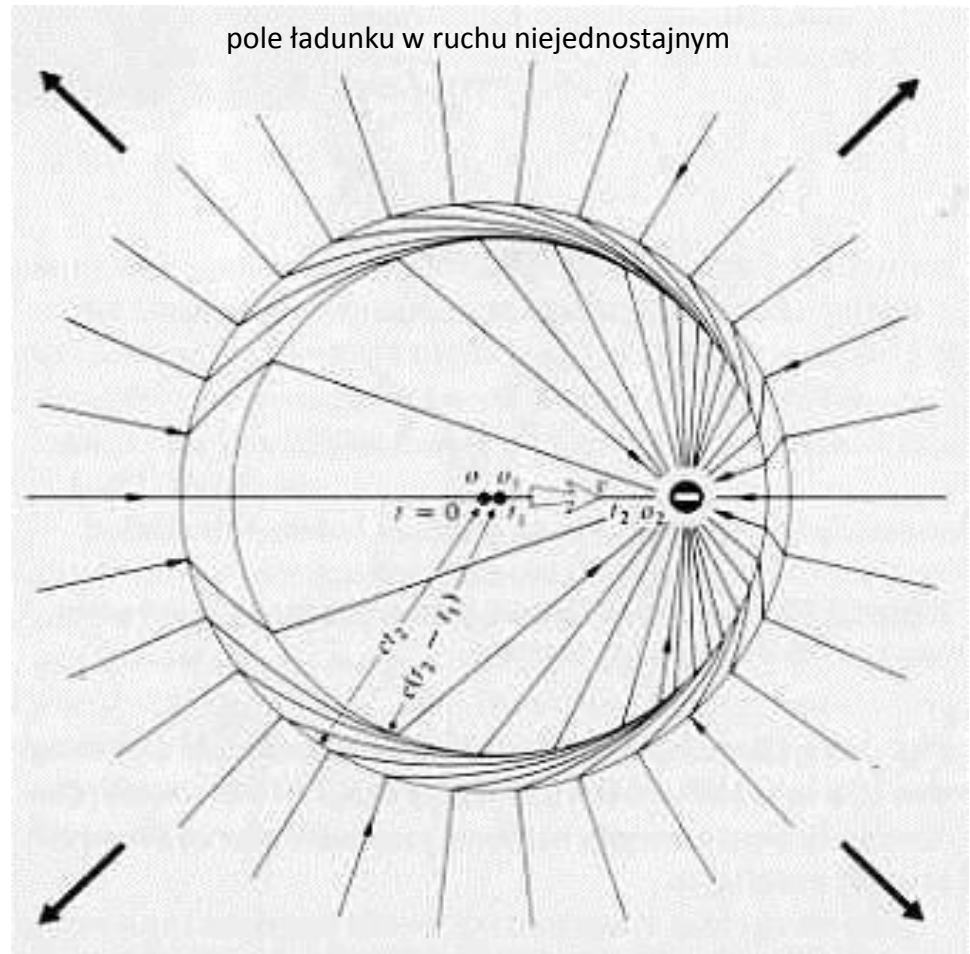
fakt doświadczalny:

ładunek elektryczny poruszający się ruchem niejednostajnym wysyła fale EM

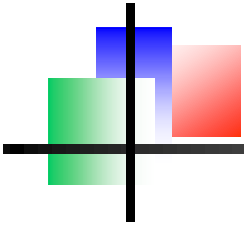
Dlaczego? Bo jest retardacja – pole e.m. rozchodzi się ze skończoną prędkością.

jak?

Równania Maxwella ze źródłami

$$c^2 \nabla \times \vec{B} = \frac{\vec{J}}{\epsilon_0} + \frac{\partial \vec{E}}{\partial t} \quad (1)$$

$$\nabla \times \vec{E} = -\frac{\partial \vec{B}}{\partial t} \quad (2)$$

$$\nabla \cdot \vec{B} = 0 \quad (3)$$

$$\nabla \cdot \vec{E} = \frac{\rho}{\epsilon_0} \quad (4)$$

$$\epsilon_0 \mu_0 = \frac{1}{c^2}$$

ρ – gęstość ładunku

$\vec{J}$ - gęstość prądu

ponieważ, z równania (3): $\nabla \cdot \vec{B} = 0$
to matematycy wiedzą, że $\vec{B} = \nabla \times \vec{A}$

Wybór funkcji $\vec{A}$ nie jest jednoznaczny; możemy do niej dodać gradient dowolnej funkcji skalarnej bez zmiany pola $\vec{B}$: $\vec{A} \rightarrow \vec{A} + \nabla\psi$

$$\text{z r-nia (2): } \nabla \times \vec{E} = -\frac{\partial \vec{B}}{\partial t} = -\frac{\partial}{\partial t} \nabla \times \vec{A}$$

$$\text{czyli: } \nabla \times \left(\vec{E} + \frac{\partial \vec{A}}{\partial t} \right) = 0$$

Matematycy mówią, że wtedy : $\vec{E} + \frac{\partial \vec{A}}{\partial t} = -\nabla\varphi$

Funkcje A i φ nazywamy potencjałami pola e.m.

Potencjały pola e.m. muszą zmieniać się „synchronicznie” $\vec{A}' = \vec{A} + \nabla\psi$, $\varphi' = \varphi - \frac{\partial\psi}{\partial t}$

Potencjały: wektorowy $\vec{A}$ i skalarny φ

potencjały pola e.m.

Znajomość potencjałów pola e.m. jednoznacznie wyznacza te pola

$$\vec{A}, \varphi \Rightarrow \vec{B} = \nabla \times \vec{A}, \vec{E} = -\nabla\varphi - \frac{\partial \vec{A}}{\partial t}$$

wstawiamy pole $\vec{E}$ do r-nia (4) i dostajemy:

$$\begin{aligned} \nabla \left(-\nabla\varphi - \frac{\partial \vec{A}}{\partial t} \right) &= \frac{\rho}{\epsilon_0} \\ -\nabla^2 \varphi - \frac{\partial}{\partial t} \nabla \cdot \vec{A} &= \frac{\rho}{\epsilon_0} \end{aligned} \quad (5)$$

wstawiamy pola $\vec{E}$ i $\vec{B}$ do r-nia (1): $c^2 \nabla \times (\nabla \times \vec{A}) - \frac{\partial}{\partial t} \left(-\nabla\varphi - \frac{\partial \vec{A}}{\partial t} \right) = \vec{j}$

$$\text{i przekształcamy do: } -c^2 \nabla^2 \vec{A} + c^2 \nabla(\nabla \cdot \vec{A}) + \frac{\partial}{\partial t} \nabla\varphi + \frac{\partial^2 \vec{A}}{\partial t^2} = \vec{j} \quad (6)$$

przyjmując: $\nabla \cdot \vec{A} = -\frac{1}{c^2} \frac{\partial \varphi}{\partial t}$

cechowanie
Lorentza

dostajemy z r-ń (5) i (6):

$$\begin{aligned} \nabla^2 \varphi - \frac{1}{c^2} \frac{\partial^2 \varphi}{\partial t^2} &= \frac{\rho}{\epsilon_0} \\ \nabla^2 \vec{A} - \frac{1}{c^2} \frac{\partial^2 \vec{A}}{\partial t^2} &= -\frac{\vec{j}}{\epsilon_0} \end{aligned}$$

równanie falowe ze źródłami

potencjały pola e.m., c.d.

w obszarach bez ładunków:

$$\nabla^2 \varphi - \frac{1}{c^2} \frac{\partial^2 \varphi}{\partial t^2} = 0$$

Symetria zagadnienia sugeruje falę kulistą (wykład 1)

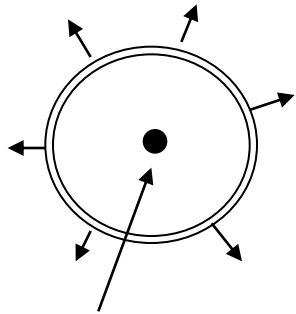
$$\varphi(r, t) = \frac{f(t - r/c)}{r}$$

dla bardzo małych r

$$\varphi(t) = \frac{f(t)}{r}$$

czyli potencjał kulombowski

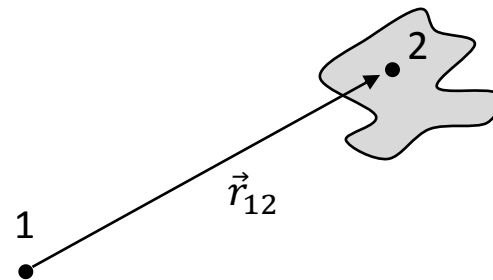
STW: retardacja

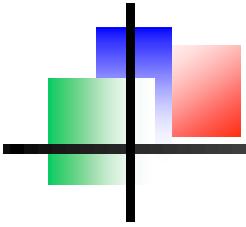
ładunki i prądy zamknięte w małej objętości

$$\varphi(1, t) = \int \frac{\rho(2, t - r_{12}/c)}{4\pi\epsilon_0 r_{12}} dV$$

$$\vec{A}(1, t) = \int \frac{\vec{j}(2, t - r_{12}/c)}{4\pi\epsilon_0 r_{12}} dV$$

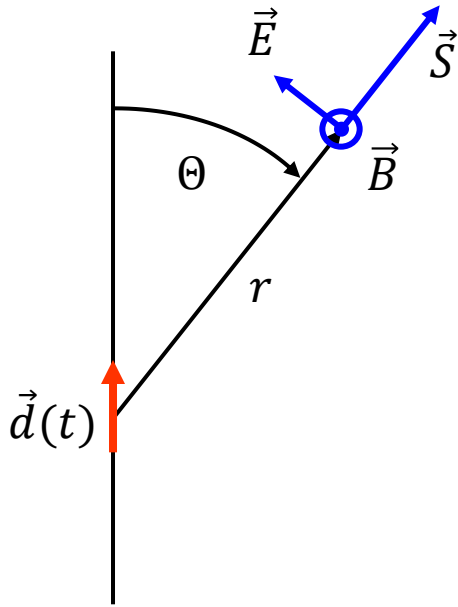

Znajomość rozkładów ładunku i prądu umożliwia policzenie pola e.m. choć, w znakomitej większości praktycznych sytuacji, rachunki są bardzo trudne.

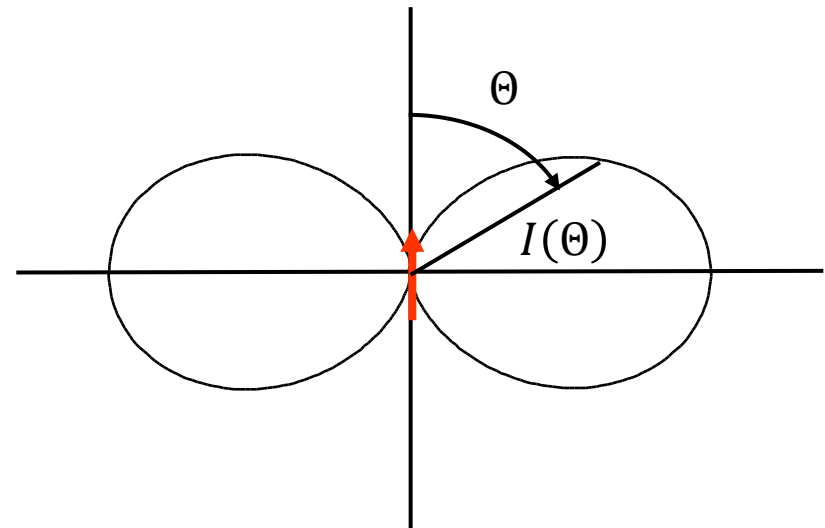
Źródła prom. e.m. – oscylujący dipol

$$E(r, t) = \frac{d_0 k^2 \sin\Theta}{4\pi\epsilon_0} \frac{\cos(kr - \omega\tau)}{r}$$
$$\tau = t - r/c$$

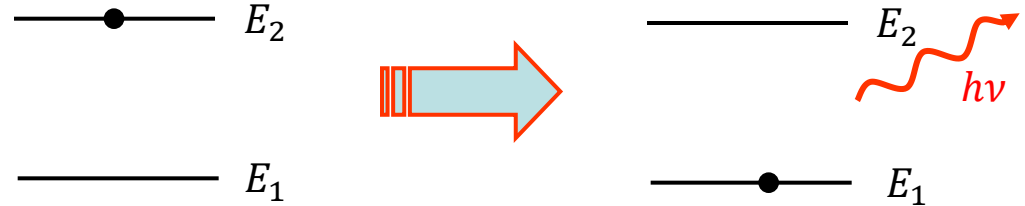
$$\vec{d}(t) = \vec{d}_0 \cos(\omega t)$$

$$I(\Theta) = \frac{d_0^2 \omega^4}{32\pi c^3 \epsilon_0} \frac{\sin^2\Theta}{r^2}$$

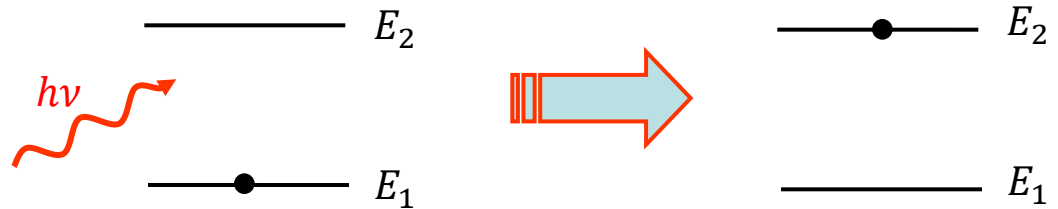

Źródła prom. e.m. – przejścia promieniste

Emisja spontaniczna

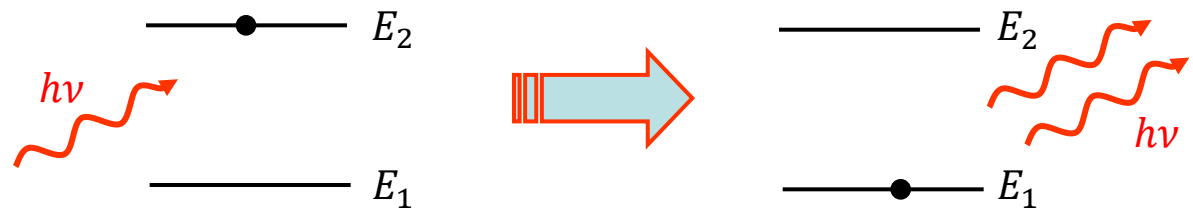

Absorpcja

Szybkość absorpcji zależy od atomu i gęstości promieniowania: $\frac{dN_2}{dt} = -\frac{dN_1}{dt} = B_{12}u(\nu)N_1$

Emisja wymuszona

Szybkość emisji wymuszonej zależy od atomu i gęstości promieniowania $\frac{dN_1}{dt} = -\frac{dN_2}{dt} = B_{21}u(\nu)N_1$

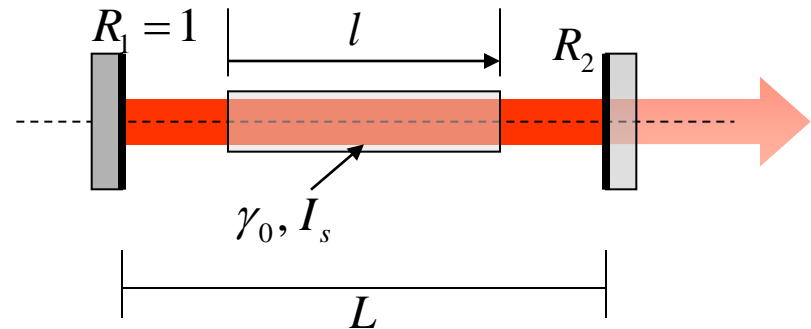
Źródła prom. e.m. – lasery

Ale $B_{21} = B_{12}$ i

$$\Delta E = h\nu B_{12}u(\nu)N_1 - h\nu B_{12}u(\nu)N_2 = -h\nu B_{12}u(\nu)(N_2 - N_1) < 0 \text{ gdy } \underbrace{N_2 - N_1}_{> 0} > 0$$

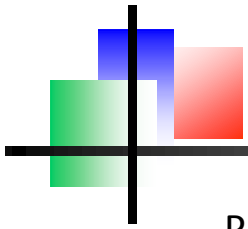
ΔE - moc pochłaniana przez atomy
w jednostkowej objętości

inwersja obsadzeń $\Leftrightarrow$ wzmocnienie światła

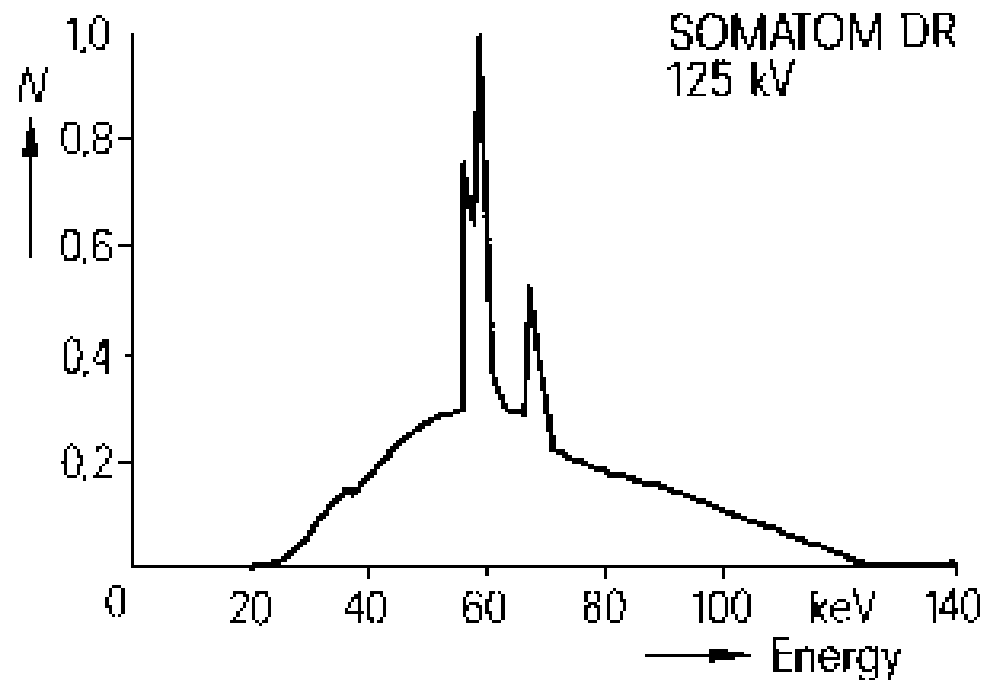
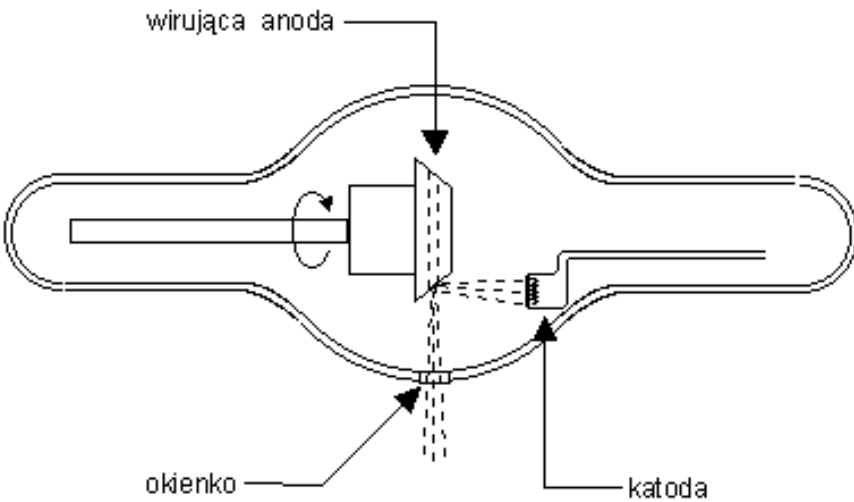
Niektóre parametry laserów:

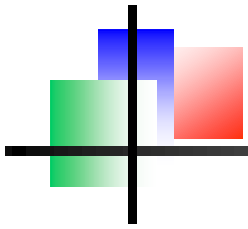
moc średnia:	$P > 100\text{kW}$
moc szczytowa:	$P_p > 10^{15}\text{W}$
szerokość spektralna:	$\Delta\nu < 1\text{ Hz}$
długość impulsu:	$\tau < 5\text{ fs}$

Źródła fal e.m. – przyspieszane ładunki

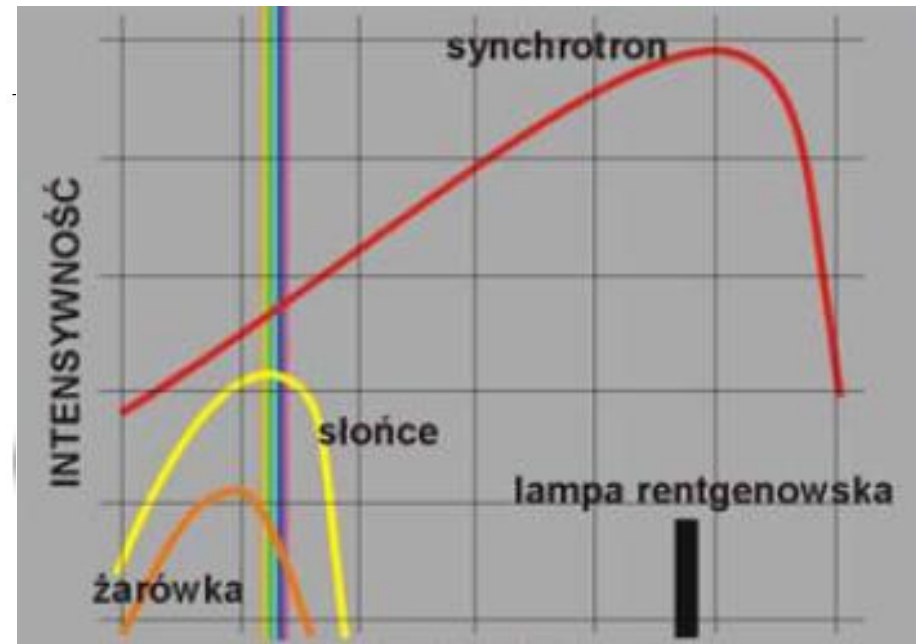
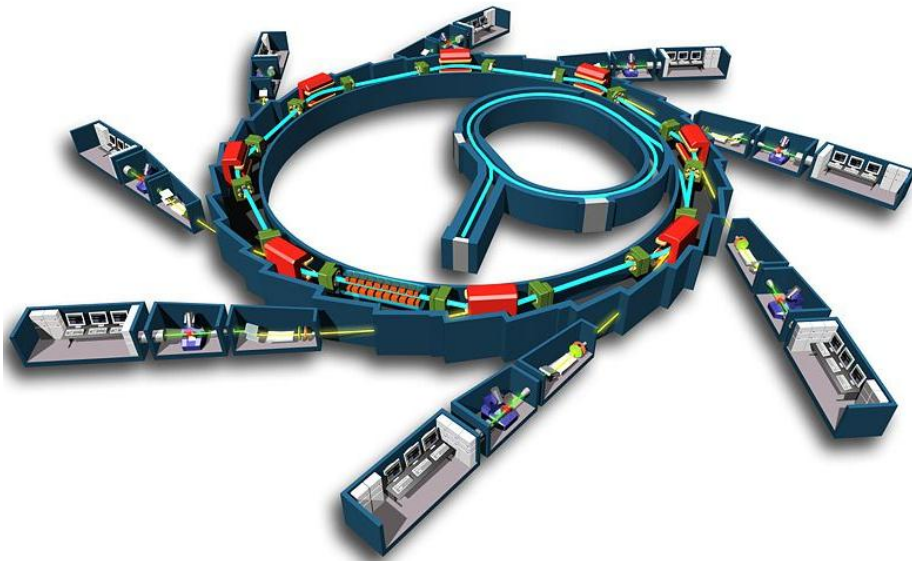
Promieniowanie hamowania – lampy rentgenowskie

Źródła promieniowania e.m. - synchrotron

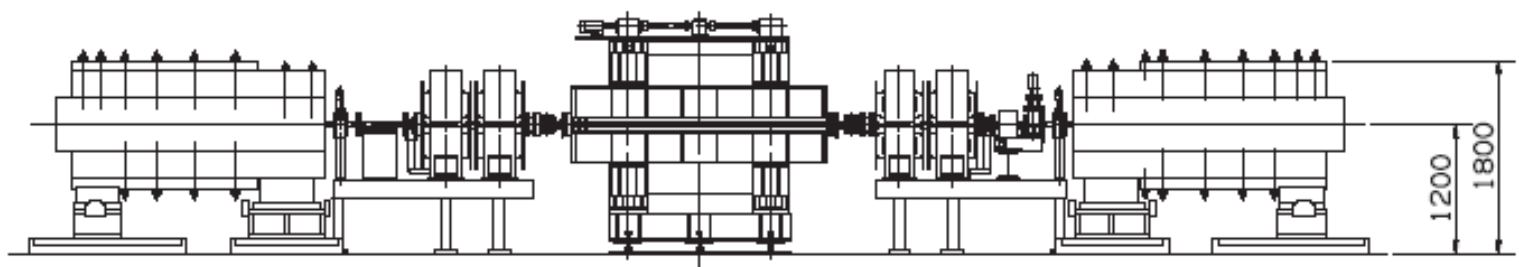
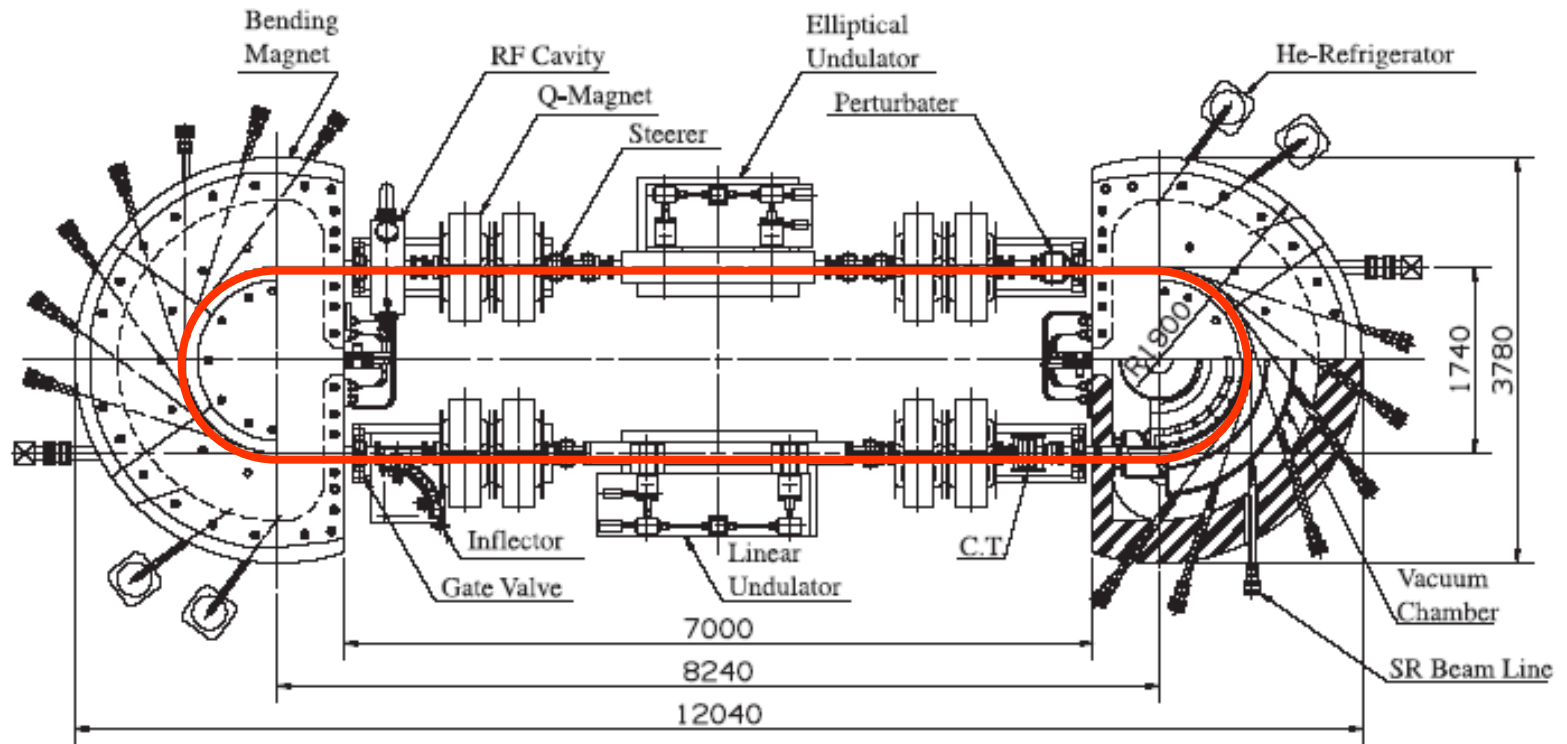
przykład: synchrotron

częstość

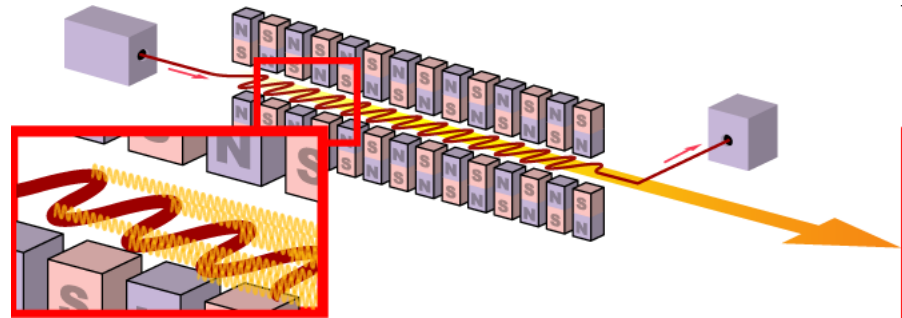

synchrotron c.d.

Źródła promieniowania e.m. - FEL

przykład: Free Electron Laser (FEL)
Laser na swobodnych elektronach

European XFEL

akcelerator liniowy: 1.6 km, 17.5 GeV

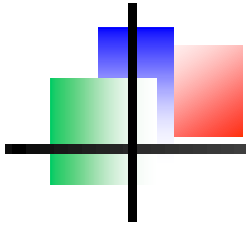
parametry lasera:

długość undulatora: 100m

długość fali λ : od 0.1 do 6 nm

długość impulsu τ : < 100 fs

jasność: $5 \cdot 10^{33}$ (foton/ s / mm² / mrad² / 0,1% pasma)

Niektóre sztuczne źródła światła

Niespójne:

Żarowe

- żarówka
- lampa halogenowa

Pół-przewodnikowe

- diody LED
- diody OLED

Lampy
wyładowcze

- świetlówka
- świetlówka kompaktowa
- neonówka
- lampa katodowa

- lampa sodowa
- lampa ksenonowa
- wysokoprężna lampa rtęciowa

Chemiczne

- chemoluminescencja
- fosforescencja
- fluorescencja

Synchrotron

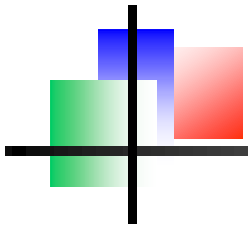
Spójne:

Laser

- laser
- dioda laserowa
- FEL

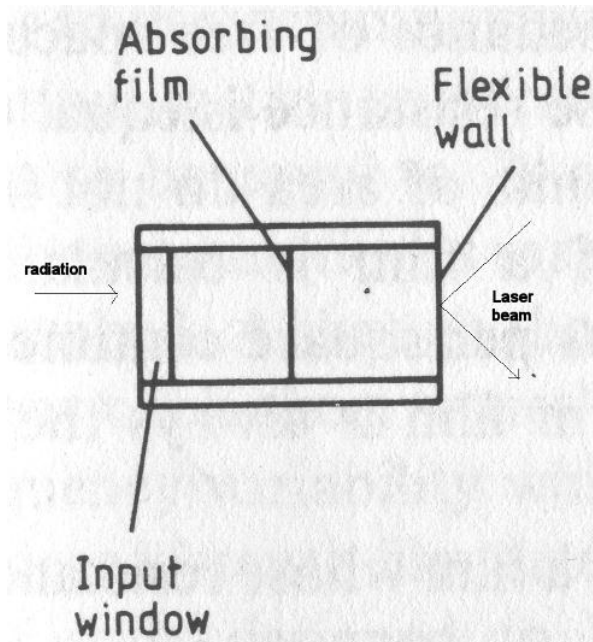
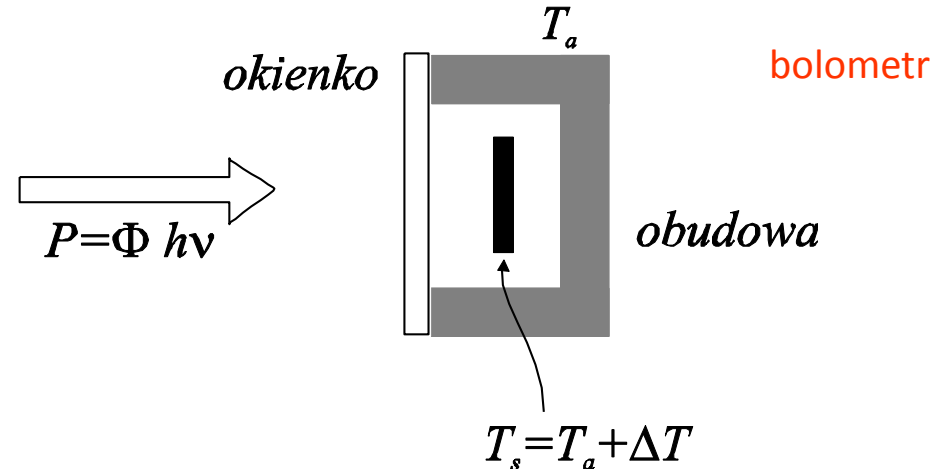
Spalanie

- świeca
- lampa naftowa
- lampa gazowa

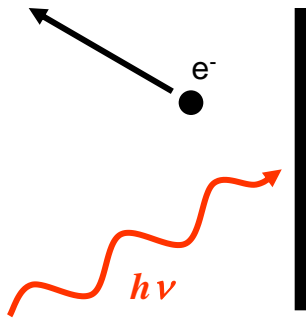
Termiczne detektory promieniowania e.m.

Detektory termiczne, zasada działania:
energia pochłanianej fali e.m.
zmienia temperaturę czujnika

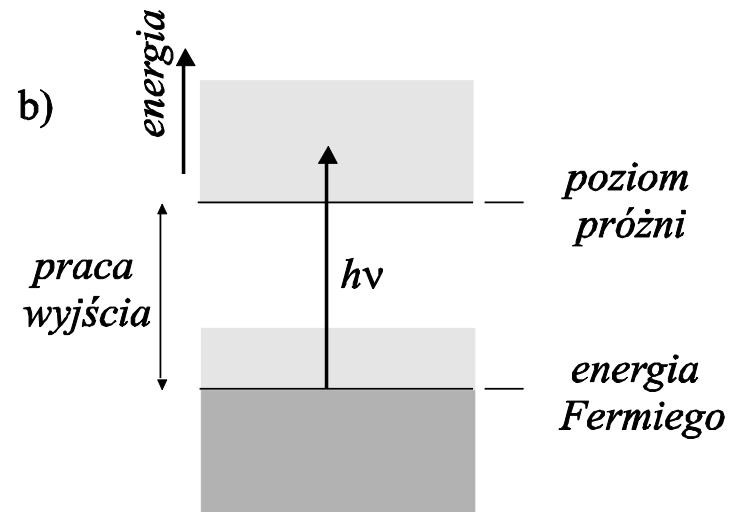
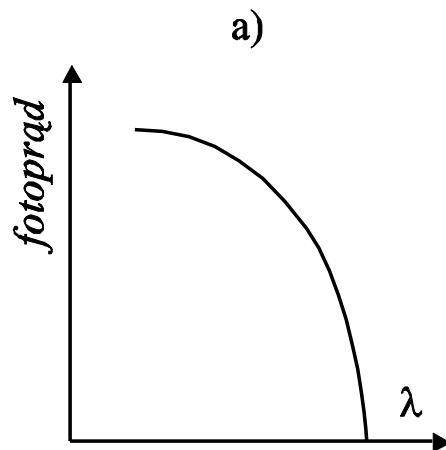

komórka Golaya

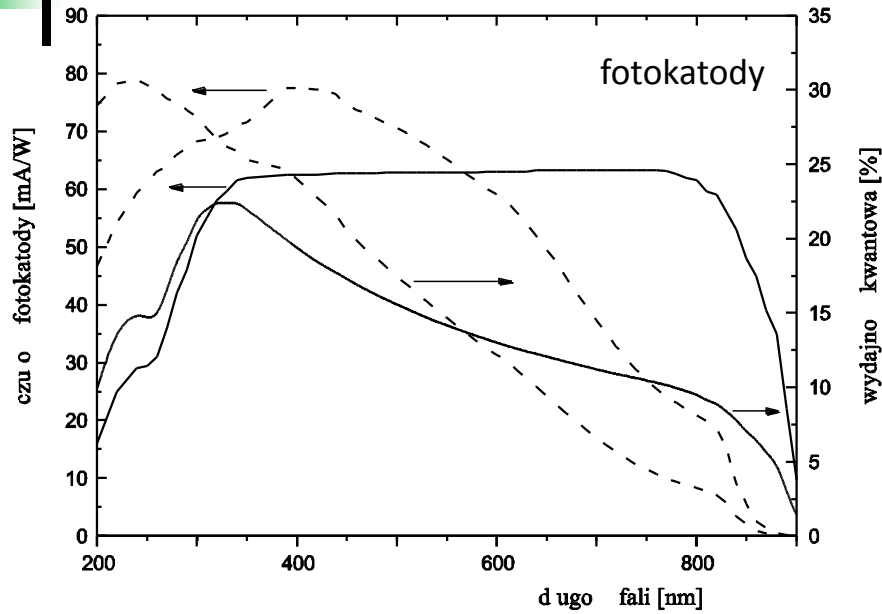
efekt fotoelektryczny (zewnątrzny)

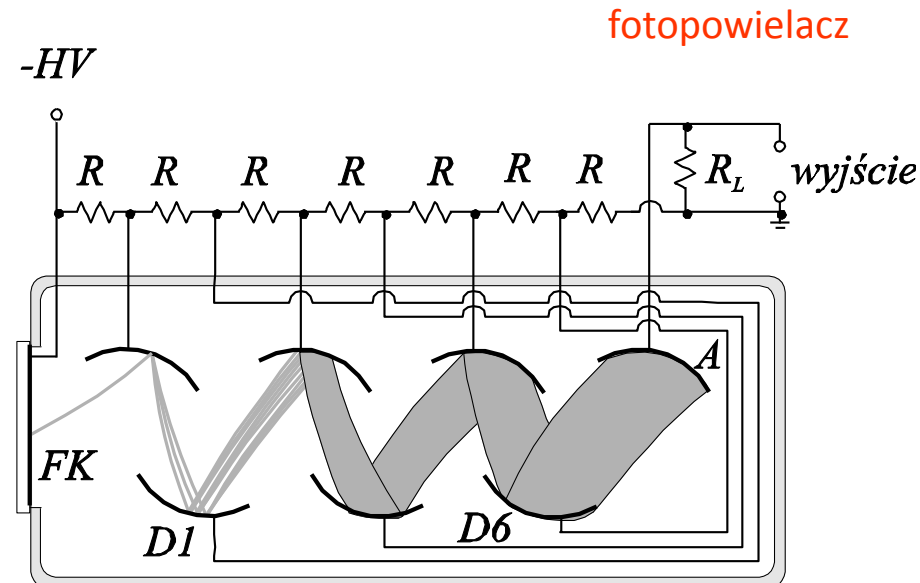
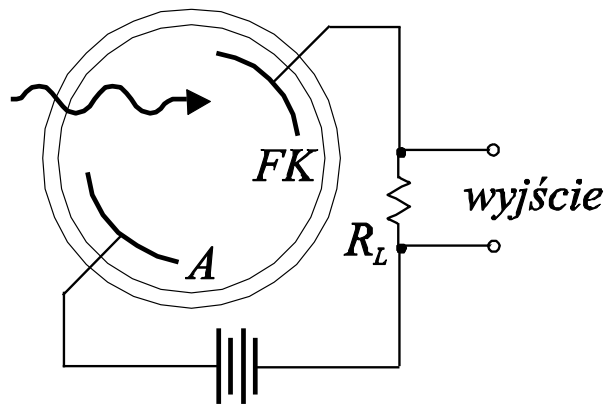
A. Einstein 1906

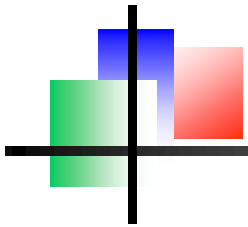

Kwantowe detektory promieniowania e.m. 1

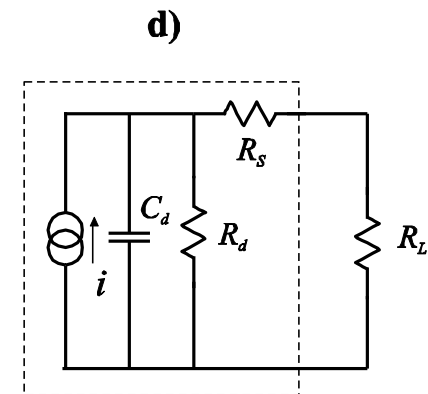
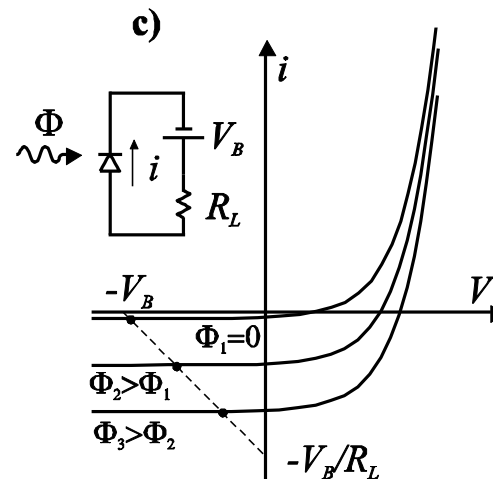
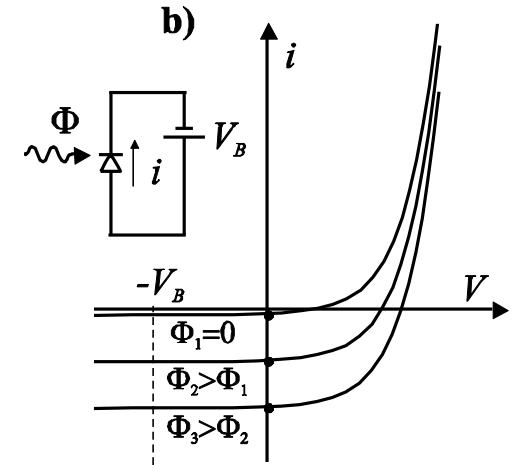
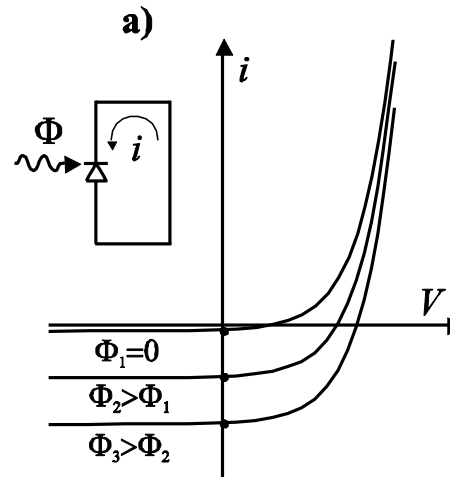
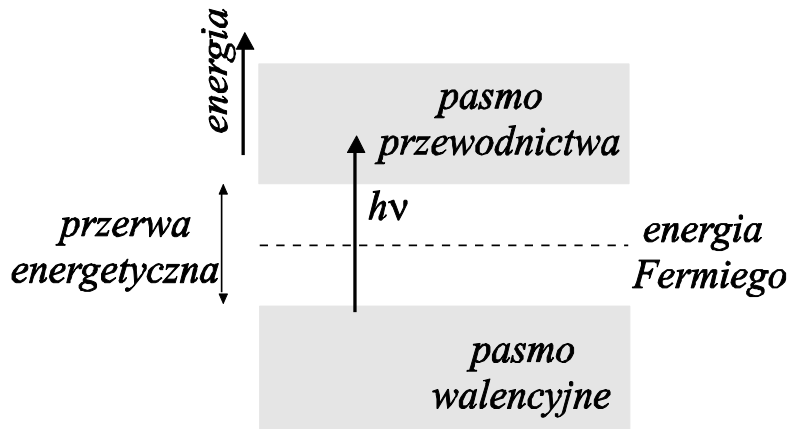
fotokomórka

(kwantowe) detektory półprzewodnikowe

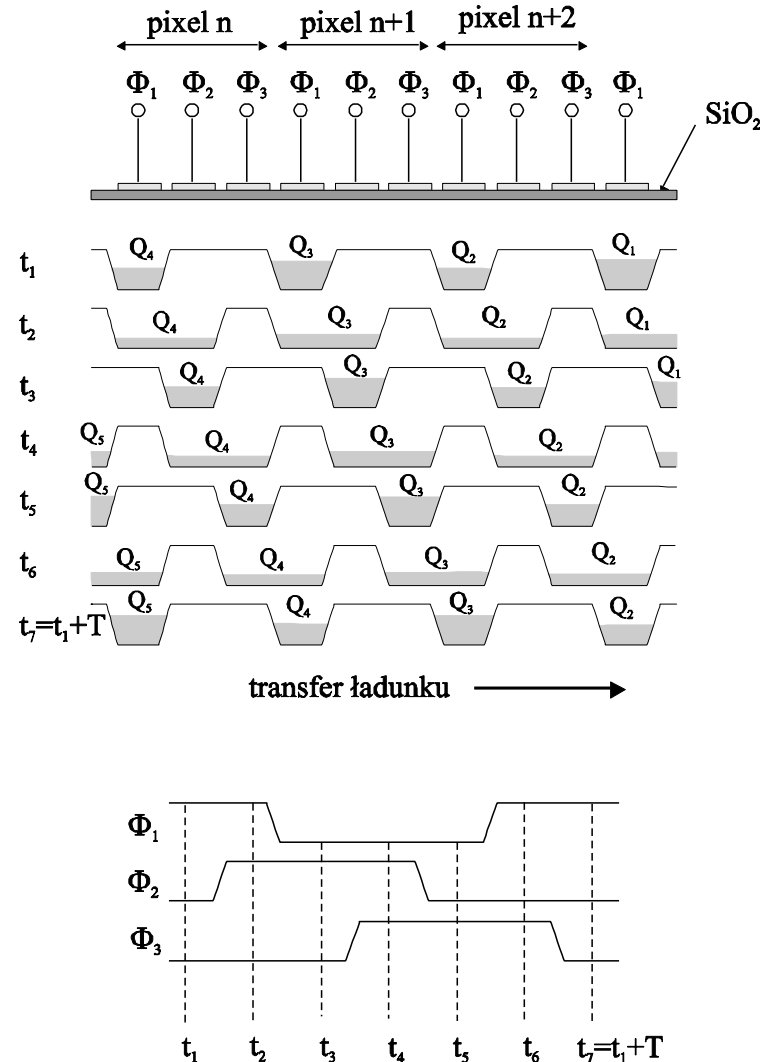
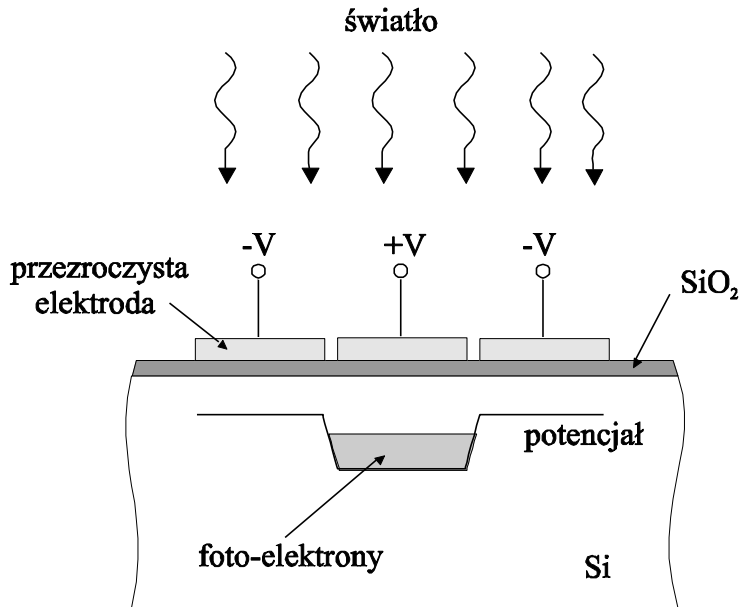
Przykład: fotodioda p-n

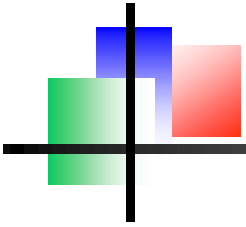

matryce fotodetektorów 1

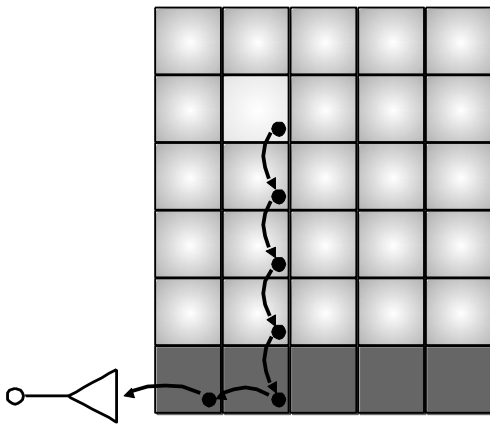
CCD

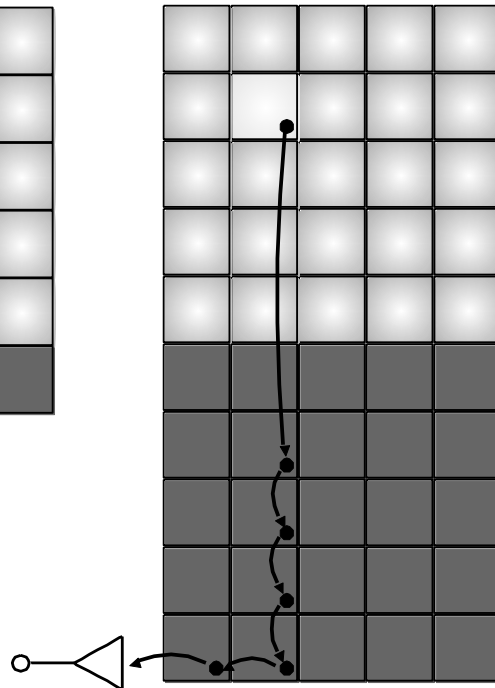

matryce fotodetektorów 2

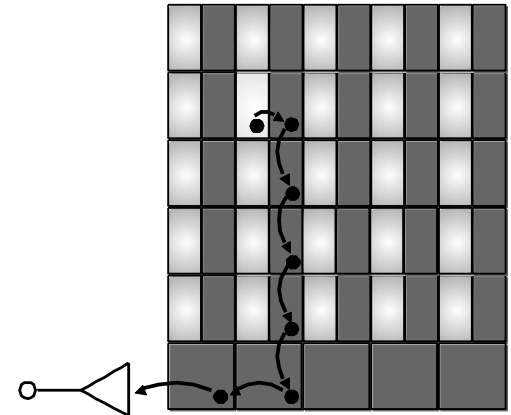
a)

b)

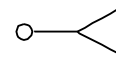
c)

komórka światłoczuła

“ciemna” komórka

wzmacniacz elektroniczny